

УДК 340.5

DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.16-23>

## КОНЦЕПТ «МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО – КОМПЛЕКСНА ГАЛУЗЬ ПРАВА»: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ

**Батанов Олександр Васильович,**  
доктор юридичних наук, професор,  
провідний науковий співробітник  
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,  
вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, 01001  
e-mail: [batanov\\_olexandr@ukr.net](mailto:batanov_olexandr@ukr.net)  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0239-4539>

**Мета.** Метою роботи є критичний аналіз поширеної у сучасній юридичній науці точки зору щодо розуміння муніципального права як комплексної галузі права. **Методика.** Методика включає комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу та формулювання відповідних висновків та рекомендацій. Під час дослідження використовувались наступні **методи** наукового пізнання: системний та структурно-функціональний методи – використані з метою виявлення ознак муніципального права як самостійної галузі права; соціологічний метод знайшов своє застосування у ході аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників та суспільних процесів, що обумовили еволюцію муніципального права, а також при аналізі сучасного стану його розвитку в Україні; формально-логічний метод – для визначення основних понять, правових основ вирішення колізій у розумінні правової природи муніципального права; семантичний метод було застосовано для з'ясування змісту таких словосполучень, як «муніципальне право», «галузь права», «муніципальна влада», «муніципальні права людини» та ін., їх значення у контексті становлення теорії сучасного муніципального права. **Результати:** В процесі дослідження визнано, що муніципальне право є самостійною галуззю права, а концепт щодо його розуміння як комплексної галузі права є теоретично помилковим та практично шкідливим. **Наукова новизна.** В процесі дослідження встановлено, що муніципальне право як самостійна галузь права має свій власний специфічний предмет регулювання, свої характеристики, а не складається з норм різних однорідних галузей права як деяке вторинне нормативне утворення. Це підтверджується специфічністю завдань правового регулювання відносно, пов'язаних із організацією та функціонуванням муніципальної влади, а також реалізацією та захистом муніципальних прав людини. **Практична значимість.** Результати дослідження може бути використано у правотворчій роботі – як теоретичний матеріал для вдосконалення муніципально-правової регламентації організації та діяльності місцевого самоврядування як виду публічної влади в Україні; у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки теорії муніципального права; у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників із муніципального права України та зарубіжних країн, викладанні відповідних навчальних дисциплін і спецкурсів.

**Ключові слова:** муніципальне право, муніципалізм, місцеве самоврядування, публічна влада, муніципальна влада, територіальна громада; житель – член територіальної громади; конституційно-правовий статус людини і громадянина, муніципальний статус людини, муніципальні права людини.

---

**O. Batanov**

Dr. hab. in Law, Professor, Leading Researcher of V. M. Koretsky Institute of State and  
Law of the NAS of Ukraine,  
Tryokhsviatitelska str., 4, Kyiv, Ukraine,  
e-mail: [batanov\\_olexandr@ukr.net](mailto:batanov_olexandr@ukr.net)

## CONCEPT «MUNICIPAL LAW – A COMPLEX BRANCH OF LAW»: A CRITICAL ANALYSIS OF MODERN APPROACHES

**Purpose.** The purpose of the article is a critical analysis of the point of view common in modern legal science regarding the understanding of municipal law as a complex branch of law. **Methodology.** The methodology includes a comprehensive analysis and a synthesis of available scientific and theoretical information. It includes the formulation of relevant conclusions and recommendations. Such **methods** of scientific knowledge were used: systemic and structural-functional methods – used to identify features of municipal law as an independent branch of law; the sociological method was used in the analysis of internal and external factors and social processes that determined the evolution of municipal law, as well as in the analysis of the current state of its development in Ukraine; formal-logical method – to determine the main concepts, legal bases of conflict resolution

in understanding the legal nature of municipal law; the semantic method was applied to clarify the meaning of such phrases as «municipal law», «branch of law», «municipal power», «municipal human rights», etc., their meaning in the context of the formation of the theory of modern municipal law. **Results:** In the process of research, it was recognized that municipal law is an independent branch of law, and the concept of understanding it as a complex branch of law is theoretically erroneous and practically harmful. **Originality.** In the process of research, it was established that municipal law as an independent branch of law has its own specific subject of regulation, its own characteristics, and does not consist of the norms of various homogeneous branches of law as some secondary regulatory entity. This is confirmed by the specificity of the tasks of legal regulation of relations related to the organization and functioning of municipal authorities, as well as the implementation and protection of municipal human rights. **Practical significance.** The results of the research can be used in law-making work – as theoretical material for improving the municipal legal regulation of the organization and activities of local self-government as a type of public power in Ukraine; in the research field – for further development of the theory of municipal law; in the educational process – during the preparation of relevant sections of textbooks and educational aids on the municipal law of Ukraine and foreign countries, teaching of relevant educational disciplines and special courses.

**Key words:** municipal law, municipalism, local self-government, public authority, municipal authority, territorial community, resident-member of the territorial community, constitutional and legal status of a person and a citizen, municipal human status, municipal human rights.

**Постановка проблеми.** Одним з найбільш примітних явищ у становленні та розвитку демократичної правової державності в Україні є відродження місцевого самоврядування та, на цій основі, – формування муніципального права як самостійної галузі права України. Сьогодні муніципальне право – це галузь права, яка динамічно розвивається. В основі її формування знаходяться об'єктивні передумови, які пов'язані насамперед з наявністю самостійного для муніципального права предмета правового регулювання як особливої сфери суспільних відносин, які виникають на базі тієї системи самоорганізації людей, яка визнається та функціонує за місцем їх проживання.

Формування доктрини та практики муніципального права є своєрідним детектором розвитку демократії в Україні, що концентрує у собі усі найскладніші суспільно-політичні, господарсько-економічні, соціально-культурні та інші проблеми перехідного періоду, віддзеркалює його суперечливість, незавершеність та невизначеність багатьох процесів та рішень. Багато з цих та інших питань муніципальної доктрини вже тривалий час знаходяться у фокусі уваги вітчизняних науковців, завдяки науковим розвідкам яких відбувається доволі активний творчий пошук нових методик, підходів до аналізу муніципально-правових явищ та процесів.

Втім, слід констатувати, що вітчизняна юридична наука приділяє увагу проблемам муніципально-правової доктрини доволі фрагментарно та ситуативно, які залишаються сферою наукових інтересів доволі вузького кола вчених-правознавців. Це безумовно негативно віддзеркалюється на процесах законотворення, практиці муніципального правокористування, експертному забезпеченні муніципальної реформи, вивченні засад місцевого самоврядування в закладах юридичної освіти тощо.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** За останні три десятиліття вітчизняна юридична наука виробила певні підходи до проблем місцевого самоврядування та муніципального права, чому сприяли праці М. О. Баймуратова, В. І. Борденюка, І. А. Галіахметова, К. В. Головка, В. П. Гробою, І. В. Дробуш, Б. В. Калиновського, В. М. Кампа, М. І. Корнієнка, В. В. Кравченка, П. М. Любченка, Н. В. Мішиної, М. П. Орзіха, В. Ф. Погорілка, В. А. Стрільчука та ін. Прийняття Конституції України, формування законодавства про місцеве самоврядування, розвиток муніципального права стали потужним поштовхом до активізації української муніципалогії.

Нові юридичні категорії та конструкції, запозичені зарубіжні моделі та рецеповані міжнародні стандарти, реалізовані муніципально-правові інститути й окремі норми стали об'єктом багатьох наукових розвідок. І, як наслідок, в Україні з'явилися десятки доволі оригінальних дисертаційних та монографічних досліджень, а муніципально-правова наука поповнилася новими іменами молодих та перспективних учених. Водночас у юридичній науці залишається чимало дискусійних питань щодо принципів, предмету і методу муніципального права як галузі права, його системи та функцій, ролі та місця у національній системі права тощо, авторський погляд на деякі з них викладений у цій статті.

**Постановка завдання.** Метою роботи є критичний аналіз поширеної у сучасній юридичній науці точки зору щодо розуміння муніципального права як комплексної галузі права.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У системі права муніципальне право насамперед належить до публічного права, оскільки воно стосується головним чином самостійного виду публічної влади – муніципальної влади, яка належить територіальним громадам і здійснюється ними безпосередньо або через утворювані ними органи, а також регулює відносини, пов'язані із реалізацією та захистом прав людини і громадянина у сфері місцевого самоврядування – муніципальних прав людини. При цьому, одні автори роблять особливий акцент на публічно-правовій галузевій природі муніципального права [1, с. 15; 2], другі – на його галузевій самостійності [3, с. 11, 17], треті – вказують на самостійну публічно-правову галузеву природу з акцентом на його комплексному характері [4, с. 7].

Не викликає сумнівів, що муніципальне право як галузь права тісно пов'язана системними та функціональними зв'язками з іншими галузями права, зокрема конституційним, адміністративним, фінансовим та іншими, норми яких в певних межах і формах регулюють відносини публічно-самоврядної влади, муніципальної безпосередньої демократії тощо. Втім, така «родинність» породжує ще одну проблему у доктрині сучасного муніципального права – його комплексного характеру. Йдеться про поширене твердження, що муніципальне право – «комплексна галузь права».

У визначення комплексності предмету муніципального права різні автори вкладають різний зміст. Так, деякі дослідники пояснюють комплексний характер муніципального права наявністю в ньому сфер тісної взаємодії з галузями права, які, регулюючи свій предмет, зачіпають і питання муніципальної діяльності. Зокрема, П. М. Любченко, стверджуючи, що «муніципальна (комунальна) сфера має важливе значення для суспільства і держави, і неприпустимо, щоб вона залишалася «безгосподарною» або «розкиданою» між різними галузями й підгалузями правової системи», водночас вважає, що «муніципальне право – це комплексна галузь права, яка становить собою сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері місцевого самоврядування», пояснюючі свою позицію тим, що «процес формування нових комплексних галузей права спричинений недостатністю правових норм існуючих галузей права для регламентації певного специфічного кола суспільних відносин, неможливістю за допомогою наявного правового інструментарію належним чином забезпечити реалізацію прав і свобод громадян (у нашому випадку це право на самоорганізацію та самоуправління)» [5, с. 11–12, 16].

Інша позиція полягає в тому, що комплексний характер муніципального права обумовлений комплексним характером, складністю та неоднорідністю відносин, які входять до його предмету. Так, Д. В. Бойчук та І. Ю. Панова, обґрунтовуючи

комплексність муніципального права, стверджують, що «суспільні відносини, які є предметом муніципального права, складають систему різних відносин, які виникають у процесі організації та здійснення місцевого самоврядування» [6, с. 13–14, 15].

Прихильники третього підходу пояснюють комплексний характер муніципального права фактом його виникнення на стику інших галузей права, внаслідок розвитку місцевого самоврядування та законодавство про нього, що власне кажучи, і спричинило відокремлення відповідних правових норм у самостійну галузь права. Також, на думку прихильників цього підходу, комплексний характер муніципального права знаходить прояв й у полівалентності муніципально-правових норм та інститутів – вони одночасно є нормами (інститутами) основних галузей права конституційного, адміністративного тощо [7, с. 15]. Так, В. М. Кампо вважає, що «муніципальне (комунальне) право» є «комплексною галуззю права, до якої входять норми конституційного, адміністративного, фінансового, господарського, земельного та інших галузей права» [8]. О. Ю. Лялюк стверджує, що «муніципальне право не належить до основних галузей, а є комплексною галуззю, що виникла на підґрунті останніх» [9, с. 40].

Кожна позиція має важливе теоретичне значення, вносить свій позитивний внесок у розуміння предмету правового регулювання муніципального права та розвиток муніципально-правової науки. Але, в цілому визначення муніципального права як комплексної галузі права є достатньо дискусійним питанням. На таку ознаку як комплексність звертають увагу автори переважної більшості сучасних вітчизняних видань з муніципального права. Втім, слід звернути особливу увагу, що вперше ця концепція виникла та сформувалася у російській правовій доктрині, а з часом, що в цілому традиційно для Московії – була фактично концептуалізована в імперативному порядку. Так, в «Основних положеннях державної політики в області розвитку місцевого самоврядування в Російській Федерації», затверджених указом Президента Російської Федерації від 15 жовтня 1999 р., ставилося зокрема завдання «формування муніципального права як комплексної галузі права» [10].

З точки зору теорії права такого роду директиви є свого роду нонсенсом, парадоксом, правовою аномалією та проявом етатизму у праві. Принаймні виконання такого роду завдань у практиці демократичного право-законотворення уявити собі доволі важко, враховуючи «об'єктивність чи суб'єктивність існування системи права, існування кожної окремої галузі (іншого елемента системи права) та об'єктивність чи суб'єктивність самого процесу їх формування або трансформації. Тобто завжди є потреба розмежувати об'єктивність (суб'єктивність) створення, існування та розвитку системи права (її елементів). Причому розвиток системи права проходить під впливом як об'єктивних умов (обставин, що не залежать від волі суб'єкта), так і суб'єктивного фактору». Щодо специфіки формування нової галузі, окрім іншого, це обумовлене «майбутнім функціональним призначенням та місцем цієї галузі у системі права». Як зазначає Т. Є. Мураховська, «становлення галузі є діалектичною єдністю процесів диференціації й інтеграції. Основними протиріччями, що рухають розвиток, виявляються при цьому протиріччя між новими елементами і старою системою, котрі вирішуються перемогою нового, тобто виникненням нової системи, нової якості». Причому, на її переконання, «галузь права є об'єктивно сформованою, цілісною, відносно самостійною сукупністю норм права, що складають якісно однорідну сферу правового регулювання суспільних відносин певного роду» [11, с. 9, 13–14].

Сумнівно, що процес «виникнення нової системи, нової якості» може стати наслідком указанного президентського адміністрування. Принаймні у демократичній



державі це не можливе.

Щодо України, то вітчизняна муніципально-правова теорія, яка тривалий час розвивалася у фарватері відповідних російських досліджень (переконалися у цьому не важко – достатньо подивитись на перелік посилань у вітчизняних публікаціях до 2022 року з муніципального права, в яких левову долю традиційно займали праці російських авторів), на жаль сприйняла тезу про комплексний характер муніципального права практично без заперечень та особливих ґрунтовних дискусій.

На наше переконання, не лише сама концепція «муніципальне право – комплексна галузь права», а й власне питання щодо так званих «комплексних галузей права» є заплутаним та малозрозумілим у теорії права. Так, Л. М. Добробог – автор чи не єдиної на сьогодні у вітчизняній науці докторської дисертації, присвяченої проблематиці «закономірностей виникнення, функціонування і розвитку комплексної галузі права як елемента системи права», стверджує, що «комплексна галузь права – це елемент системи права, що об'єктивно складається, є сукупністю правових норм, що регулюють як публічно-правові, так і приватноправові відносини, які неможливо регламентувати однією галуззю права», а предметом правового регулювання таких галузей права є «суспільні відносини, які мають загальновизнану значимість та відносяться до єдиної сфери правового життя суспільства, але нормативно-правовий інструментарій окремих класичних галузей права не здатен забезпечити ефективне правове регулювання відповідних сфер суспільних відносин, що, у свою чергу, викликає актуальну потребу у створенні більш дієвої правової моделі як частини національної системи права». Також вона вказує, що «своїм існуванням комплексні галузі зобов'язані лише об'єктивним тенденціям у розвитку системи права». При цьому, визнає, що «прибічники існування комплексних галузей права не могли системно й переконливо обґрунтувати необхідність їх виокремлення та існування і розкрити їхню природу». На її думку, «становлення й розвиток комплексних галузей у системі національного права відбувається скоріше всупереч, аніж завдяки теоретичним зусиллям правознавців» [12, с. 11, 12]. Звернемо увагу й на те, що проведений Л. М. Добробог аналіз комплексної галузі права як елемента системи права здійснюється лише на прикладі екологічного права, яке автор вважає прикладом «класичної комплексної галузі національного права» [12, с. 13]. Інші положення автореферату дисертації взагалі не дають однозначної та чіткої відповіді на питання щодо існування та функціонування у національній системі права інших комплексних галузей права. Принаймні муніципальне право вона розглядає як підгалузь конституційного права [12, с. 15–16], що само по собі вже не відповідає тенденціям його розвитку в умовах сьогодення. Адже муніципальне право розвивається не відокремлено, автономно чи абстрактно, як і інші галузі права, а в контексті та з урахуванням тенденцій глобалізації, європейського регіоналізму, міжнародно-правових зобов'язань конкретної держави, правотворчої і правозастосовної діяльності міжнародних організацій, їх держав-членів, що дозволяє говорити про існування європейського муніципального права [13].

Власне кажучи, на дискусійність питання щодо виокремлення комплексних галузей права звертають увагу й інші дослідники [14–18]. Відповідні труднощі Т. Є. Мураховська обґрунтовує тим, що «питання щодо комплексних галузей права тісно пов'язане з іншими проблемами системи права, котрі не знайшли належного розв'язання в правовій теорії (наприклад, питання про елементний склад системи права, її динаміку, співвідношення права й законодавства, критеріїв розподілу права на галузі тощо)» [16, с. 155]. Більш того, у подальшому Т. Є. Мураховська взагалі відзначає, що «комплексних галузей у системі права існувати не може, а ті галузі, які сьогодні часто називають комплексними, нічим

принципово не відрізняються від основних. Проте в системі права дійсно виникає певна комплексність, яку автор вважає ознакою формування нової галузі в системі права України. Причому така комплексність не може полягати в дублюванні норм іншої галузі, а її наявність є відображенням динамічних процесів у системі права, демонстрацією її генетичних зв'язків. Комплексність нової галузі виражається не в тому, що галузь складається з норм інших галузей, а в тому, що нова галузь успадковує деякі риси та частини наявних галузей. Нова галузь породжується чинною системою права, взаємодією основних її елементів, тобто все виходить із уже наявного, неодмінно успадковуючи його характеристики й навіть окремі частини» [11, с. 11].

Інша вітчизняна дослідниця М. Саннікова займає ще більш категоричну позицію. На її думку, «впровадження нових термінів на кшталт «комплексна галузь права» у теорію системи права без належного теоретичного обґрунтування не тільки не допоможе вирішити питання перебудови системи державно-владних інституцій відповідно до сучасних реалій правової дійсності, а й спричинить поглиблення суперечностей у вирішенні дискусійних питань юридичної науки» [17, с. 63].

Власне кажучи у деяких з вітчизняних видань з теорії права галузі права пропонується поділяти лише на «фундаментальні (профілюючі), до яких традиційно належать конституційне, адміністративне, цивільне, цивільне процесуальне, кримінальне, кримінальне процесуальне право», які, як стверджується, є «юридично первісними, такими, що концентрують головні правові режими, галузеві методи правового регулювання» та спеціальні, які «виникли шляхом відокремлення від фундаментальних галузей і в яких головні правові режими модифіковано, пристосовано до особливих сфер життя суспільства (трудова, земельна, житлова, сімейна, кримінально-виконавче право та ін.)» [19, с. 151].

**Висновки.** Враховуючи абсолютну невизначеність щодо проблеми існування так званих «комплексних галузей права» в загальнотеоретичній юриспруденції, на наше переконання, концепцію «муніципальне право – комплексна галузь права» слід вважати не лише дискусійною, а й, особливо за умовою виділення у предметі муніципально-правового регулювання муніципальних прав людини, неспроможною. Включення до складу муніципального права норм та інститутів інших галузей права та законодавства, – а саме це, по суті, необхідно визнати та зробити згідно формулі «муніципальне право – комплексна галузь права», – може тільки зашкодити практиці муніципального будівництва, розмиваючи кордони муніципального права. Адже формування кожної галузі права – процес природний, який віддзеркалює об'єктивно сформовані у суспільстві групи відносин, які вимагають особливого юридичного оформлення, свого предмету та методу регулювання. Вичленування галузі права зі всього правового масиву супроводжується та має, як правило, супроводжуватися дослідницькою роботою, результатом якої є науково-логічне обґрунтування життєздатності відповідної галузі права.

### Список використаних джерел

1. Кампо В. М. Муніципальне (комунальне) право. *Великий енциклопедичний юридичний словник* / за ред. Ю. С. Шемшученка 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. С. 505.
2. Муніципальне право України: навч. посіб. / за ред. О. М. Буханевича. Хмельницький: Вид-во ТОВ «Поліграфіст-3», 2019. 440 с.
3. Муніципальне право України: підруч. / І. С. Пирога, Ю. М. Бисага, О. Я. Рогач. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 358 с.

4. Кравченко В. В., Бедрій Р. Б., Гірняк В. О. Муніципальне право України у визначеннях та схемах: навч. посібник. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 144 с.
5. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 512 с.
6. Бойчук Д. В., Панова І. Ю. Місце муніципального права серед інших галузей права України. *International scientific journal «Internauka»*. Series: «Juridical Sciences». 2019. №1. С. 1–16. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2019-1-4713>
7. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 672 с.
8. Кампо В. М. Муніципальне (комунальне) право. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Т. 3: К–М. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. С. 784.
9. Лялюк О. Ю. Муніципальне право України як галузь права. *Проблеми законності*: Акад. зб. наук. праць / Відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2010. Вип. 110. С. 37–46.
10. Указ Президента РФ от 15 октября 1999 г. № 1370 «Об утверждении Основных положений государственной политики в области развития местного самоуправления в Российской Федерации». *СЗ РФ*. 1999. № 42. ст. 5011.
11. Мураховська Т. Є. Формування нових галузей в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Харків, 2011. 19 с.
12. Добробог Л. М. Закономірності виникнення, розвитку та функціонування комплексної галузі права як елемента системи права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Харків, 2016. 40 с.
13. Камінська Н. В. Європейське муніципальне право: pro et contra. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 61–68.
14. Дудник Р. М. Комплексні галузі права: роль та місце в системі права України. *Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю*. Пам'яті проф. Ю. М. Оборотова: (до 75-річчя від дня народж.): матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 верес. 2021 р.). Одеса: Фенікс, 2021. С. 162–165.
15. Миколенко О. І. Чи існують комплексні галузі права? *Правова держава*. Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. 2003. № 6. С. 203–206.
16. Мураховська Т. Є. Проблема існування комплексних галузей у системі права України. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 30. С. 155–160.
17. Саннікова М. Комплексні галузі права: до постановки питання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4 (79). С. 59–64.
18. Хряпченко В. П. Розуміння комплексних галузей українського права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2016. Вип. 36. Том 1. С. 27–32.
19. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2015. 392 с.

### References

1. Kamro, V. M. (2012). Munitsypalne (komunalne) pravo. Shemshuchenko, Yu. S. (2012). *Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk* [Big encyclopedic legal dictionary]. Kyiv: Vyd-vo «Iurydychna dumka». (in Ukrainian)
2. Bukhanevych, O. M. (Ed.). (2019). *Munitsypalne pravo Ukrainy* [Municipal law of Ukraine]. Khmelnytskyi: Vyd-vo TOV «Polihrafist-3». (in Ukrainian)
3. Pyroha, I. S., Bysaha, Yu. M., Rohach, O. Ya. (2023). *Munitsypalne pravo Ukrainy* [Municipal law of Ukraine]. Lutsk: Vezha-Druk. (in Ukrainian)
4. Kravchenko, V. V., Bedrii, R. B., Hirniak V. O. (2019). *Munitsypalne pravo Ukrainy u vyznachenniakh ta skhemakh* [Municipal law of Ukraine in definitions and schemes]. Vinnytsia: TOV «TVORY». (in Ukrainian)
5. Liubchenko, P. M. (2019). *Munitsypalne pravo* [Municipal law of Ukraine]. Kharkiv: Pravo. (in Ukrainian)
6. Boichuk, D. V., Panova, I. Yu. (2019). Mistse munitsypalnogo prava sered inshykh haluzei prava Ukrainy [The place of municipal law among other branches of Ukrainian law]. *International scientific journal «Internauka»*. Series: «Juridical Sciences». Available at: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2019-1-4713> (accessed 5 September 2023). (in Ukrainian)
7. Kravchenko, V. V., Pittsyk M. V. (2003). *Munitsypalne pravo Ukrainy* [Municipal law of Ukraine]. Kyiv: Atika. (in Ukrainian)

8. Kampo V. M. (2001). *Munitsypalne (komunalne) pravo*. Shemshuchenko, Yu. S. (2001). *Yurydychna entsyklopediia* [Legal encyclopedia]. (Vol. 3). Kyiv: Ukr. entsykl. (in Ukrainian)
9. Lialiuk, O. Yu. (2010). *Munitsypalne pravo Ukrainy yak haluz prava* [Municipal law of Ukraine as a branch of law]. *Problemy zakonnosti: Akad. zb. nauk. prats.* Kharkiv: Nats. yuryd. akad. Ukrainy. 110, 37–46. (in Ukrainian)
10. On approval of the Basic provisions of the state policy in the field of development of local self-government in the Russian Federation. Presidential RF Decree № 1370 (1999, October 15). *SZ RF*. 1999. 42. 5011. (in Russian)
11. Murakhovska, T. Ye. (2011). *Formation of New Branches in Ukrainian System of Law*: PhD thesis abstract. Kharkiv. (in Ukrainian)
12. Dobroboh, L. M. (2016) *Patterns of emergence, development and functioning of the complex field of law as an element of the legal system*: DrH thesis abstract. Kharkiv. (in Ukrainian)
13. Kaminska, N. V. (2014). *Yevropeiske munitsypalne pravo: pro et contra* [European municipal law: pro et contra.]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* 3, 61–68. (in Ukrainian)
14. Dudnyk, R. M. (2021). *Kompleksni haluzi prava: rol ta mistse v systemi prava Ukrainy* [Complex fields of law: role and place in the legal system of Ukraine]. *Yurysprudentsiia sohodni: mizh apolohiieiu i kreatyvniuiu. Pamiati prof. Yu. M. Oborotova: (do 75-richchia vid dnia narodzh.): mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 162–165). Odesa: Feniks (in Ukrainian)
15. Mykolenko, O. I. (2003). *Chy isnuut kompleksni haluzi prava? [Are there complex branch of law?].* *Pravova derzhava.* 6, 203–206. (in Ukrainian)
16. Murakhovska, T. Ye. (2005) *Problema isnuvannia kompleksnykh haluzei u systemi prava Ukrainy* [The problem of the existence of complex branches in the legal system of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* 30, 155–160. (in Ukrainian)
17. Sannikova, M. (2014). *Kompleksni haluzi prava: do postanovky pytannia* [Complex branches of law: before posing a question]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy.* 4 (79), 59–64. (in Ukrainian)
18. Khriapchenko, V. P. (2016). *Rozuminnia kompleksnykh haluzei ukrainskoho prava* [Understanding complex areas of Ukrainian law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia «Pravo».* Vol. 36. 1, 27–32 (in Ukrainian)
19. Koziubra, M. I. (Ed.). (2015). *Zahalna teoriia prava* [General theory of law]. Kyiv: Vaite. (in Ukrainian)

*Стаття: надійшла до редакції 07.09.2023*  
*прийнята до друку 29.08.2023*  
*The article: is received 07.09.2023*  
*is accepted 29.09.2023*

**Бібліографія:** Батанов О. В. Концепт «муніципальне право – комплексна галузь права»: критичний аналіз сучасних підходів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. Вип. 16 (28). С. 16-23. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.16-23>

